

AJKAY ALINKA

**„PÁLYAÍRÁSOMNAK EGÉSZ IDEÁJA, IGEN IS,  
CSAK A' NATIONALISMUS. AZ NEKEM AZ IDOLUMOM,  
NEM HOLMI APRÓ TEKINTETEK.”<sup>1</sup>****Kazinczy Ferenc *Tübingai pályaművé*ről**

A 70 éves Bíró Ferenc tiszteletére

A *Tübingai pályamű* Kazinczy életművének meglehetősen keveset vizsgált, méltatlanul háttérbe szorult darabja. Irodalomtörténeti jelentőségén túl eddig kevésbé hangsúlyozták annak fontosságát, hogy ebben a korszakban jóformán egyedülálló módon – egészen a reformkorig – Kazinczy e műve teremtette meg annak lehetőségét, hogy politikai környezetben egy politikus éppen egy kortárs irodalmár művét használja föl mondanója erősítésére. Az irodalom és az országgyűlési politikai élet ennyire szoros összefonódása ekkoriban még példa nélküli esemény. Dessewffy József az 1811/12-es diétán ugyanis pontosan a *Tübingai pályamű*re hivatkozott fölszólalásában – mint azt Kazinczy leveleiben újságolta nagy büszkén Kazinczy Miklósnak és Fazekas Istvánnak.<sup>2</sup>

A *Tübingai pályamű* irodalompolitikai, sőt történeti-politikai szerepe kapcsán elkerülhetetlen néhány szót ejteni a pályamű kiírásának előzményeiről. Az 1807-es országgyűlésen a rendek végre erélyes intézkedéseket követeltek a magyar nyelv tanításának, ismeretének, iskolai és hivatalos használatának ügyében. Eszerint mind az egyház embezeitől, mind az állami tisztviselőktől elvárták a magyar nyelvben való jártasságot, s fölmerült a magyar nyelv államnyelvvé emelésének kíváncsága. Ennek következtében megfogalmazódott az a követelés, hogy a nemzetiségek is tanuljanak meg magyarul. Az uralkodó a törvényjavaslatot – természetesen – elutasította, azzal a semmitmondó válaszzal, hogy elegendő intézkedés született már ez ügyben.<sup>3</sup>

A 1807-es diétán a bécsi udvar feltűnően heves ellenszenvvel viseltetett mindennemű elképzeléssel és kéréssel szemben, ami a nyelvkérdést érintette. Nem tudjuk, mennyiben játszott szerepet ebben az, hogy ekkoriban Anton Baldacci volt az uralkodó főtanácsadója, aki még hosszú évekig maradt az udvar legmeghatározóbb személyisége és Ferenc császár legfőbb bizalmasa és irányítója. Főtanácsossága idején megkülönböztetett figyelemmel akadályozta a magyarok bármiféle ügyének előbbre jutását. (Ebben talán az is

<sup>1</sup> Kazinczy Berzsenyi Dánielhez, 1809. május 25. *KazLev* VI, 381.<sup>2</sup> *KazLev* IX, 243, 293.<sup>3</sup> „Ad 62dum: Persuasum esse Suae Majestati Sacratissimae Legibus circa culturam, et propagationem Linguae Hungaricae hactenus conditis talia jam ad assequendum hunc Scopum tributa esse adminicula, ut ulterior condendae Legis necessitas haud subversetur.” *Az Ország-gyűlésének írásai: Acta Comitiorum*, Pest, 1807, 512.

közrejátszhatott, hogy a szóbeszéd szerint Baldacci egy magyar nemes törvénytelen gyermekeként látta meg a napvilágot.<sup>4)</sup> Természetesen lehetséges, hogy nem pusztán a magyarok iránt érzett ellenszenvet, hanem általában akadályozott mindenféle nemzetiségi törekvést.

December 15-én a diétán a császár talán még meg sem tartotta vagy éppen elmondta a záróbeszédét, amikor Baldacci – ugyanerre a napra datálva – már elkészült a jelentésével, amely Sumeraw rendőrfőnök fölterjesztése alapján azt javasolta, hogy a tübingai Cotta könyvkereskedés nevében írjanak ki pályakérdést a magyar nyelvnek a közigazgatásba való bevezetése tárgyában.<sup>5</sup> Baldacci a következőképpen érvelt a terv mellett: „Az ötlet tökéletesen meggyőző számomra, hogy idegen név alatt, külhonban egy pályázatot hozzanak létre arról a tervről, amely oly hangossá vált a magyar országgyűlésen, a német és minden egyéb nyelv a magyar általi kiszorítására. Mivel bár az ide vonatkozó posztulátumra hozott döntéssel a rendeknek tudomására hozták, hogy a már meglévő törvények a magyar nyelv terjesztésére tökéletesen elegendők, és így új törvényi rendeletekre nincs szükség, mégis lesznek sokan közöttük, akik élénken visszakívánják Ulászló idejét, s nem fogják elmulasztani, hogy ennek a kérdésnek [ti. a nyelvkérdésnek] a fentebbi elintézését egy új, nagyobb sérelemnek magyarázzák és velük majd az utánzók szolgálai nyája lármásan egyetért. Egy tudós vitában, amelyet a fönti pályázat ösztönöz, kimondhatnak száz igazságot, amelyek egyébként nem könnyen kerülnének napvilágra, és amit az írók alkalmadtán egy-egy pályakérdésre mondanak vagy bizonyítanak, bizonyosan mélyebb hatást gyakorol, mint más módszerek, amelyeknél biztosan jóval könnyebben lehet jutni arra a feltételezésre, hogy a játszmában benne van a kormányzat keze. Talán – és ezt nem minden alap nélkül remélem – ennek az ötletnek a kivitelezése olyan eredményekre vezet, melyek biztosan felhasználhatóak lesznek más dolgok megvilágításához is.”<sup>6</sup>

<sup>4</sup> WERTHEIMER Ede, *Ausztria és Magyarország a tizenkilencedik század első tizedében*, Bp., 1890, II, 40. „A bécsi udvar jellemzésében ... főlemlítettik, hogy Baldacci egy magyar nemesnek egy szép leánytól született törvénytelen gyermeke volt. Ez a nő »egy bizonyos« Baldaccihoz ment férjhez, ki corsicai eredetű volt. Nősülése jutalmául hadnagynak neveztetett ki. A nő előbbi viszonyából származó gyermek új atyja nevét kapta.” Wertheimer még megjegyzi, hogy Károly főherceg szintén törvénytelen gyermeknek tartja.

Baldacci kabineti tanácsosnak az uralkodóval való viszonyát Napóleon így jellemezte: „A császárnak egyáltalán nincs akarata, mindig annak a nézetén van, aki utoljára beszélt vele és ezért azok, akik hatásukat rá mindig érvényesíteni fogják: Baldacci és Stadion”, az akkori külügyminiszter. Károly főherceg már 1806 elején azt írta a nádornak, hogy „mindent kivétel nélkül Baldacci csinál. Hogy ez a kizárólagos befolyás üdvös lehet-e, azt Te, aki az ügyek intézéséből ismerheted őt, bizonyára jobban ítélné meg, mint én.” Idézi DOMA-NOVSZKY Sándor, *Józsefnádor élete*, Bp., 1944, I, 434.

<sup>5</sup> A pályázat kiírásának körülményeiről lásd *Kazinczy Ferenc tübingai pályaműve a magyar nyelvről 1808*, kiad. HEINRICH Gusztáv, Bp., 1916 (a továbbiakban: *Tübingai pályamű*), Bevezetés; valamint WERTHEIMER Ede, *Az 1807-diki magyar országgyűlés*, Száz, 1896, 293–309, 394–412.

<sup>6</sup> „Die Idee, unter fremden Namen in Auslande eine Preisfrage über die auf dem ung. Landtage so laut gewordene Absicht, die deutsche und alle übrigen Sprachen durch die ungarische im Lande zu verdrängen, veranstalten zu lassen, leuchtet mir vollkommen ein. Denn, obwohl durch die a. h. Entschliessung auf das diesfällige Postulat, den Ständen zu erkennen gegeben worden ist, dass die schon bestehenden Gesetze zur Verbreitung der ung. Sprache vollkommen hinreichen, und sohin die Notwendigkeit neuer gesetzlichen Anordnungen über diesen Gegenstand sich von selbst behebe, so werden doch viele von denen, welche die tempora Uladislai so lebhaft zurückwünschen, nicht ermangeln, obige Erledigung dieses Postulats für ein neues, grosses

1808 márciusában a bécsi kormány tehát – megfontolt provokatív szándékkal – a tübingeni Cotta könyvkiadót felhasználva pályázatot hirdetett az Allgemeine Zeitung-ban. A beküldött pályamunkákban arra a kérdésre várták a választ, vajon lehetséges-e a magyar nyelv hivatalossá tétele Magyarországon. A pályaművek beküldési határidejéül július végét jelölték meg. Lehetséges, hogy a bécsi kormánykörök a közvélekedést kívánták kipuhatolni a kiírással, ugyanakkor a pályázattól kettős eredményt remélhettek. Egyrészt nyilván feltételezték, hogy a beérkező pályamunkák tétélesen kimutatják majd, hogy a magyar nyelv használhatatlan a közigazgatásban, s – ezeket az érveket felhasználva – remélhették, hogy ez az igazán kényes ügy szinte magától el is felejtődik. Másrészt a dolog azzal az előnnyel kecsegtetett, hogy a tudományos vagy az irodalmi köntösbe burkolt, de valójában politikai célzatú írások leleplezik magukat az írókat, s nyomára vezethetnek az esetlegesen formálódó rebellis szervezkedéseknek, amelyekről – éppen a magyarok esetében – a bécsi udvar még akkor is rettegett, ha semmi alapja nem volt. A pályázók éberségének elaltatására kiváló megoldásnak mutatkozott a kiírásnak az a körülménye is, hogy – a meghirdetés szerint – a pályázatot „egy magyar hazafi” adománya tette lehetővé, s bár a pályakérdés alatt Hager aláírása szerepelt, aki a bécsi kormány egyik leghűbb rendőrfőnökének számított, az ő nevét azonban Magyarországon kevésbé ismerték.

Kazinczy ekkoriban írt leveleiből világosan kiolvasható,<sup>7</sup> hogy ő maga sem tudta, miként vélekedjék a dologról. Nem tudta teljesen leküzdeni az udvarral szembeni gyanúját, máskor viszont tette kész bizakodása kerekedett fölülről. Ráadásul a tübingi pályázat kiírásával szinte egyidejűleg egy másik magyar irodalmi esemény is zajlott, mely – lélektanilag legalábbis – inkább azt erősíthette meg benne és a potenciális pályázókban, hogy nyugodtan és következmények nélkül nyilváníthatnak véleményt a magyar nyelv ügyében. A Hazai Tudósítások 1807. július 15-i számában, pontosan a diéta ideje alatt ugyanis Kultsár István szerkesztő újabb pályamunkákat adott közre, melyek szinte ugyanezt a kérdést taglalták. Kultsár még 1804-ben pályázatot írt ki, melyben azt a kérdést tette föl: „mennyre ment már a magyar nyelvnek eddigvaló kimíveltetése, s miképpen lehessen ezt nagyobb tökéletességre vinni, és azon módokat vagy eszközöket most

Gravamen zu erklären, und das servum pecus imitatorum wird in ihr Geschrei mit einstimmen. In einer gelehrten Fehde, die man durch obige Preisfrage veranlasst, können hundert Wahrheiten gesagt werden, die sonst nicht leicht an das Tageslicht kommen würden, und was Schriftsteller gelegentlich einer Preisfrage sagen, oder erweisen, macht gewiss mehr Eindruck, als andere Methoden, bei denen man sicher weit leichter auf die Vermutung geraten könnte, dass die Regierung die Hände im Spiele habe. Vielleicht – und ich hoffe dies nicht ohne allen Grund – liefert die Ausführung dieser Idee solche Resultate, dass man sich bestimmt finden wird, sie auch noch zur Erörterung anderer Materien zu benützen.” SZEKFÜ Gyula, *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790–1848*, Bp., 1926, 305.

<sup>7</sup> „Rendes tünemény hogy az az »ungarischer Patriot« akkor tudakozódik ez eránt, mikor Tudósaink, Vármegyéink 20 esztendő óta elég világosan kinyilatkoztatták vélekedéseket, az Ország pedig egynehány Diaetákon meghatározott végzéseket szabott eránta. Én nem tudom mit tartsak azon »ungarischer Patriot« felől; ellenségi szándékkal van e nyelvünkkel, vagy csak mogyoró botba rejtve nyújt arany ajándékot a’ Delphi Istenének.” Gr. Dessewffy Józsefnek, 1808 (kelet nélkül), *KazLev* V, 430; „Egy német-magyar ’s magyar német Patrióta – ha lehet ilyen – a Morgenblattban Cottánál egy istentelen kérdést tett-fel száz arany jutalom mellett a’ magyar nyelv felől e vagy ellen.” Döbrentei Gábornak, 1808. május 10., *uo.*, 444.

foganatosokká tenni?”<sup>8</sup> Az 1804-es pályázat Schedius Lajos Zeitschriftjében és az akkoriban Decsy Sámuel és Pánczél Dániel által szerkesztett Magyar Kurirban látott napvilágot,<sup>9</sup> a pályázatra érkezett munkákat pedig 1805-től folyamatosan jelentették meg. Nem tűnik tehát alaptalannak a feltételezés, hogy a magyar nyelv ügyével, a nemzettel és a nemzetiséggel kapcsolatos pályatételek korántsem számítottak kivételesnek ebben az időszakban. Kazinczy és a többi pályázó könnyedén hihette azt, hogy a tübingai pályázat is hasonló szándékú, mint Kultsáré volt, s hátterében valóban egy magyar hazafi áll.<sup>10</sup>

A diétán Zemplén vármegye követeként részt vevő Dessewffy József fejében viszont meg sem fordult, hogy álságos gondolatokat feltételezzon a pályázat mögött. A válasz – mint egy kéziratban maradt 1808-as értekezéséből egyértelműen kiderül – számára olyanmire egyértelmű volt, hogy már a pusztán feltételezés is fölháborította, mely szerint egy nemzet más nyelvet is használhatna a sajátján kívül: „Nints jussa semmi nemzetnek a’ maga nyelvét más országban közönségesse tenni. Van elég dolgok a’ szegény németeknek a’ magok nemzetiségét védnie; nem szükség, hogy Magyar hazafiak támadjanak a’ kik 100 aranyért aranyban örökké tartó kortsosságra igyekezzenek minket kárhóztatni. E’ valamivel többre kerülne. Reméllem, hogy egy hazafi sem fog a’ két hazában méltóztatni felelni a’ valósággal sértő kérdésre. Ha a’ Tübingában mulató kérdés tevő nem tudja, mondhatom nékie, hogy mi eltökéllett nemzeti akarattal, de minden erőltetés nélkül a’ Magyar nyelv gyarapításán iparkodunk a’ hazában; hogy a’ leg jobb elmék, a’ leg nemesebb szívek részt vesznek ezen igyekezetben, és minden lehetőséggel a’ körül forgódnak, hogy inkább szerettük volna olvasni a’ két hazában, hogy a’ kérdező valami jó, külső könyv Magyar által fordítására szánta légyen a’ 100 aranyját.”<sup>11</sup> Ezt olvasva igen különös, hogy Dessewffy levelezésében egyszer sem fejtette ki a pályakérdéssel kapcsolatos elvi kifogásait. Ráadásul ő volt az, akit Kazinczy elsőként tudósított arról, hogy nekifogott a pályamű megírásának.<sup>12</sup> Dessewffy csak 1808 októberében – amikor Kazinczy már régen befejezte munkáját – tesz említést egy levelében arról, hogy nem kapta meg a kéziratot, s feltételezi, hogy az előző levélből kilopták.<sup>13</sup> Kazinczy még két alka-

<sup>8</sup> Ismét közli a pályatétel tartalmát is: Hazai Tudósítások, II, 5. szám, 1807, 40. Kultsár egyébként még ugyanebben az évben (1807-ben) kiír egy újabb pályázatot arról, hogy „Micsoda különbségek találtnak a magyar nyelvben.” Értetlenül vette azonban tudomásul, hogy egyetlen felelet sem érkezett a kérdésre. Ezért 1809. február 8-án 200 forint jutalom ellenében újabb pályázatot tett közzé, melyben azt várta, hogy a nemzet tudósai írják meg „A magyar nyelvnek történeteit a nemzetnek ezen országba való bejövételétől fogva.” Hazai és Külföldi Tudósítások, I, 11. szám, 1809, 83.

<sup>9</sup> *A magyar sajtó története*, I, 1705–1848, szerk. KÓKAY György, Bp., 1975, 250.

<sup>10</sup> A teljesség igénye nélkül néhány példa az ekkortájt megjelent munkákból: TELEKI László, *A’ magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései* (1806); MÁTYÁSI József, *Vélekedés, melyet a’ magyar nyelv eránt ország eleibe tetetett tudós kérdésre rövid és együgyű feleletül adott* (1806); CHÁZÁR András, *A’ magyar nemzethez!* (1806); Uő, *A’ magyar nyelvet tárgyzó ‘s a’ Magyar Kurir által ki-hirdetett jutalom kérdéseknek fontossabban lehető meg-felelésén...* (1807); PERECSENYI NAGY László, *Vélekedés a’ magyar nyelvről 1807-dik esztendőben* (1807); KIS József, *Magyar! Légy igaz magyar, láss tovább betsüld nyelvedet* (1807). Kultsár pályázatán az első díjat Kis János, a másodikat Pánczél Pál, a harmadikat Pucz Antal nyerte el.

<sup>11</sup> OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 21, 20v–21r.

<sup>12</sup> *KazLev* V, 430.

<sup>13</sup> *KazLev* VI, 92.

lommal hozta föl neki a pályamű dolgát: először 1809 márciusában, amikor tudatta barátjával, hogy a pályaművet feladta a Cotta könyvkereskedésnek, s nála nem is maradt példány, mert a másikat, amelybe Rumy Károly György belejavított, itt küldi neki.<sup>14</sup> Áprilisban pedig – mindössze egy mondatban – arra kéri Dessewffy, hogy küldje vissza neki a pályaművet.<sup>15</sup> Dessewffy tehát szinte bizonyosan nem vitatta meg gondolatait Kazinczyval, csak saját magának fogalmazta meg, miként vélekedik a magyar nyelv ügyéről, sőt az is elképzelhető, hogy éppen Kazinczy munkáját olvasva változtatta meg véleményét.

A pályázók többségének nyilván sejtelve sem volt a dolog mögött húzódó rendőrmínisztériumi szándékról. Összesen huszonegy pályamunka érkezett be, Kazinczy mellett – többek között – pályázott a fiatal Döbrentei Gábor is.<sup>16</sup> A terv azonban nem hozta meg a kívánt eredményt; a különböző aktuálpolitikai események egyre hátráltatták az eredményhirdetést, míg végül a pályamunkákat elsüllyesztették a bécsi belügyminisztériumi levéltárba, ahonnan csak a 19. század végén kerültek elő.

Kazinczy magyarul írta meg pályaművét, s azután fordította le németre, majd a német verziót nézette át Rumy Károly Györggyel. A fordításra azért volt szükség, mert a pályázati kiírás szerint az elkészült munkákat németül, illetve latin nyelven lehetett benyújtani.

A pályamű hányatott sorsa tulajdonképpen napjainkig tart. A *Tübingai pályamű*nek mindmáig egyetlen igényes kiadását Heinrich Gusztáv rendezte sajtó alá kilencven évvel ezelőtt.<sup>17</sup> Azóta viszont senki sem bírálta fölül a Heinrich-féle kiadást. Az írás több mint negyedszázada jelent meg utoljára,<sup>18</sup> gyakorlatilag változatlanul közölve a Heinrich-féle szöveget, jóllehet a kutatás a közben eltelt időben is tárt fel újabb adatokat.

Heinrich a pályaműnek két kéziratát ismerte, ezek közül az, amelyiket a bécsi belügyminisztériumi levéltárban talált meg, sajnos mára megsemmisült. Így a mai kutató csak az általa látott másik, jelenleg az Akadémián őrzött kéziratot tekintheti meg, amelynek azonban igencsak hiányos a magyar szövege; ezt Heinrich is így, töredékesen jelen-

<sup>14</sup> *KazLev* VI, 304–305.

<sup>15</sup> *KazLev* VI, 325.

<sup>16</sup> A teljes névsort közli Heinrich a beérkezés sorrendjében: 1. Roth, kir. bajorországi igazgató tanácsos, a protestáns konzorcium elnöke Ulmban; 2. Genersich János, a philologia és aesthetika tanára a késmárki evang. liceumban; 3. Smith Armand Vilmos, városi főorvos Késmárkon; 4. Kazinczy Ferenc, Széphalom, a dolgozat Rumy Károlynak küldendő vissza; 5. Legény János, piarista áldozár Trencsénben; 6. Döbrentei Gábor, Oláh-Andrásfalva Erdélyben, az utolsó posta Segesvár; 7. Barrakóczy Amilkar, Keszthely; 8. Thorwächter András, evang. lelkész „Grosspolden in Siebenbürgen neben Reissmarkt”; 9. Schihulitsky József, perceptor bancalis et tricesimalis Csertiznae in Com. Zempliniensi; 10. Bredeczky Samu, a lembergi evang. gyülekezet lelkésze; 11. Maisch János József, sebész Wimsbach mezővárosban Lambach közelében Felső-Ausztriában; 12. Nobilis Andreas Plachy de Nemes-Varbók, evang. lelkész Vág-Újhelyen; 13. Pollagh Ker. János, Pest; 14. Valter von Philipps, csász. kir. osztrák őrnagy Bonyhád; 15. Névtelen; 16. Nagy György, rektor Sopronban; 17. von Neustädter, cs. k. udvari könyvelő, Nógrád és Trencsén megyék táblabírája; 18. Holko Mátyás, evang. lelkész Rimaszombatban; 19. Nik. Von Kerchelich, „Edler des Erblandes Kranzien, zu Agram in der Fleischhackergasse wohnhaft”; 20. Johannes von Eigel senior, Pécs; 21. Johann von Fejes, Erb- und Grundherr zu Ráho, több megye táblabírája, a kishonti kerület evang. iskoláinak felügyelője. *Tübingai pályamű*, 25–28.

<sup>17</sup> *Tübingai pályamű*.

<sup>18</sup> *Kazinczy Ferenc tübingai pályaműve 1808*, szerk., bev. Z. SZABÓ László, Győr, 1980.

tette meg. Időközben viszont Debrecenben előkerült a pályamunka egy újabb kézírata. Ezt ugyan Pósa Ágnes már 1978-ban említette,<sup>19</sup> de a variánsok módszeres összevetése azóta sem történt meg, s az új kézirat csaknem elfelejtődött, annak ellenére, hogy a Heinrich Gusztáv által töredékesen kiadott magyar szövegnek eddig nem ismert részleteit is tartalmazza.<sup>20</sup>

Kazinczy pályáírásának szövevényes sorsát legutóbb Fried István elemezte,<sup>21</sup> s kimutatta, hogy Kazinczy mennyire fontos munkának tartotta a *Tübingai pályaművet*. Több-ször meg akarta jelentetni, noha tisztában volt vele, hogy milyen nehézségeket okozhat a cenzúra. Életében végül mindössze a mű egy részlete, az irodalomtörténeti fejezet jelent meg magyarul és németül.<sup>22</sup>

Levelezéséből világosan látszik, milyen sokáig foglalkoztatta pályaművének közzététele és átdolgozása. A pályamunkán 1808 májusától júliusig dolgozott.<sup>23</sup> 1808 augusztusában – még meglehetősen optimistán – azt írta Prónay Lászlónak, hogy éppen most „tisztázom mind magyarul mind németül, oly véggel, hogy mind a’ két nyelven ki is adjam, ha a’ Censura kegyessége megengedi. A’ munka okosan és tisztelettel van írva ’s nincs benne semmi, a’ mi a’ részre hajló Censúra engedelmet meg ne nyerhetné.”<sup>24</sup> 1812 novemberében viszont azt jelentette be Kis Jánosnak, hogy át akarja dolgozni a *Tübingai pályaművet*, egy hónappal később pedig Szemere fejezte ki Kazinczy azon óhaját, hogy bárcsak minél előbb kiadnák végre a pályáírását.<sup>25</sup> A kiadás konkrét terve azonban csak egy évvel később, 1813 őszén fogalmazódott meg benne, amikor műveinek húszkötetes összkiadását tervezte. Kazinczy Helmeccy Mihálynak vázolta föl az egyes kötetek tartalmát, és ebben szerepelt a *Tübingai pályamű* is.<sup>26</sup> Azonban alig telt el néhány hónap, Kazinczy már a cenzúra szigorodásáról kényszerült panaszkodni Dessewffy Józsefnek, s megemlítette, hogy így még nehezebb lesz kiadnia pályaművét, mint addig.<sup>27</sup> 1820-ban Kazinczy még emlegette gr. Majláth Jánosnak, mennyire fájjalja, hogy a tübingeni pályázatnak semmilyen eredményhirdetése nem lett, de ezzel a továbbiakban le is mondott a pályamunka kiadásáról.<sup>28</sup>

Kazinczy pályaművének teljes szövege csak német nyelven maradt fenn, a Heinrich által közölt magyar szövegből mintegy harminc lapnyi hiányzik (Heinrich kiadásának

<sup>19</sup> PÓSA Ágnes, *Kazinczy Tübingiai [!] pályaművének autográf kézírata a Papszász-hagyatékban = A debreceni Déry Múzeum évkönyve 1977*, Debrecen, 1978, 501–507.

<sup>20</sup> Itt is megköszönöm Hegedűs Bélának, valamint Kilián Istvánnak, hogy rendelkezésemre bocsátották a kézirat fénymásolatát.

<sup>21</sup> FRIED István, *Elfelejtett részletek Kazinczy Ferenc magyar irodalomtörténetéből*, ItK, 1991, 597–605.

<sup>22</sup> *A Magyar Literatura Története Töredék*, Erdélyi Múzeum, 1814, I. kötet, 1–10; *Ueber den Wachstum der ungarischen Sprache und Literatur, von den ältesten bis zu den neuesten Zeiten*, Wiener Allgemeine Literaturzeitung, 1814, 43.

<sup>23</sup> Kazinczy levelezéséből a megírás körülményeit részletesen bemutatta HEINRICH, *Tübingai pályamű*, 8–20.

<sup>24</sup> *KazLev* VI, 30.

<sup>25</sup> *KazLev* X, 168, 211.

<sup>26</sup> *KazLev* XI, 63, 109.

<sup>27</sup> *KazLev* XI, 240, 1814. február 24.

<sup>28</sup> *KazLev* XVII, 152.

lapszámozása alapján).<sup>29</sup> Mint említettem, a *Tübingai pályamű*nek Heinrich Gusztáv két kéziratát ismerte. Az egyiket a bécsi belügyminisztériumi levéltárban találta. Feltehetően ez lehetett az eredeti, beküldött német szöveg – ez mára sajnos megsemmisült. A másik egy bilingvis kézirat, melynek alapján Heinrich a magyar szöveget kiadta.<sup>30</sup> A kézirat recto lapjain olvasható a magyar szöveg, a versókon a német. Ennek a szövegnek a magyar nyelvű része azonban nyilvánvalóan később született változat, mint erre tanulmányában Pósa Ágnes is utalt.<sup>31</sup> Heinrich Gusztáv 1916-os kiadásában ugyanis több jegyzetben is található későbbi: 1808 októberére, 1809 májusára, sőt 1810 novemberére vonatkozó utalást.<sup>32</sup> E későbbi utalások, úgy tűnik, elkerülték Heinrich figyelmét, hiszen ezekről egyáltalán nem tett említést, és mint 1808-as szöveget közölte a teljes korpuszt.

Az akadémiai kézirat nagy része Kazinczy kézírása ugyan, de a magyar nyelvű szöveg későbbi átdolgozás, amelyből – mint említettük – hiányzik mintegy harminc lapnyi. Ezeknek a részeknek a helye üresen van hagyva a kéziratban, s csak a német szöveg olvasható a bal oldalon. Mindez megnöveli a napvilágra került debreceni kézirat jelentőségét, hiszen a szintén autográf variáns az eredeti, 1808-as változata a műnek, s noha ez is töredékes, a hiányzó magyar résznek hozzávetőlegesen a fele pótolható ebből a változatból.<sup>33</sup>

Pósa Ágnes tanulmányában részletesen elemzi a debreceni Papszász-hagyatékból előkerült kézirat keletkezéstörténetét. Elfogadhatjuk érvelését a keletkezés idejére vonatkozóan, mely szerint a debreceni kéziratot nagyjából 1808 májusában vagy júniusának első napjaiban írhatta Kazinczy.<sup>34</sup> Mint tudjuk, pontosan ez az az időszak, amikor a pályamű megírásával foglalkozott. Kazinczy magyarul írta meg pályamunkáját, mint azt Cserey Farkasnak be is jelentette 1808. július 27-én: „ma végeztem-el Pályairásomat.”<sup>35</sup> Ezután fogott neki a német fordításnak, és a fordítást küldte el Rummy Károly Györgynek, kérve, hogy javítsa ki a nyelvhelyességi és stilisztikai hibákat.<sup>36</sup> Bár a pályaműnek – mint arra már utaltunk – nyomtatásban csupán egy részlete volt olvasható Kazinczy életében, Fried István felhívta a figyelmet arra, hogy elkészülte után a korabeli irodalmi közélet jelentős része ismerte a tartalmát.<sup>37</sup> Rumyn kívül tudott róla Dessewffy és Kis János, tudjuk, hogy Kazinczy fölolvasta a munkát a „pestiek” előtt, jól ismerte Virág Benedek és Kultsár István is.<sup>38</sup> Cserey Farkasnak részeket küldött belőle,<sup>39</sup> Prónay Lászlónak

<sup>29</sup> HEINRICH ezt jelzi is a szövegben, megadva, hogy a hiányzó résznek mely lapok felelnek meg a német változatban. *Tübingai pályamű*, 148.

<sup>30</sup> MTAK Kézirattár, Magy. Nyelvtud. 4<sup>o</sup> 42/I.

<sup>31</sup> PÓSA, *i. m.*, 503.

<sup>32</sup> *Tübingai pályamű*, 132, 143, 144. A 143. lapon lévő, 1810-es hivatkozás külön papírra van írva, amelyet utólag ragasztottak bele az akadémiai kéziratba.

<sup>33</sup> A tanulmány után közölt szöveg a Heinrich Gusztáv által kiadott munkából hiányzó rész.

<sup>34</sup> PÓSA, *i. m.*, 503–506.

<sup>35</sup> *KazLev* VI, 11.

<sup>36</sup> *KazLev* VI, 98, 146.

<sup>37</sup> FRIED, *i. m.*, 600.

<sup>38</sup> *KazLev* V, 440–441; VI, 89.

<sup>39</sup> *KazLev* V, 454, 490.

szeptemberben olvasta föl, ahol jelen volt annak egyik lánya és Schwartner professzor; Kazinczy szerint mindhárójuknak igen tetszett.<sup>40</sup>

Kazinczy a bevezető után három részre osztotta pályaművét. A magyar nyelvű szöveg töredékes; Heinrich kiadásában a bevezetésen kívül megvan az első szakasz nagy része és a harmadik szakasz vége, hiányzik viszont a teljes második szakasz. Az első részből az utolsó egység hiányzik, ami Heinrich kiadásában majdnem négy lapot tesz ki. Ez a hiányzó szöveg – az utolsó néhány sor kivételével – a debreceni kéziratból pótolható. Azonban a debreceni kéziratból is hiányzik a teljes második rész. A debreceni kézirat ezután a harmadik szakasz első harmadánál kapcsolódik vissza a szövegbe, egy hosszú nyelvészeti fejtegetéssel. A német szöveg alapján végigkövethető a debreceni kéziratból beépíthető újabb magyar szöveg, amely töredékes ugyan, ám legalább a meglévő rész folytatólagos. Az a szövegrész, ami a debreceni kéziratból a *Tübingai pályamű* harmadik szakaszában pótolható, Heinrich kiadásában a német nyelvű rész 84. lapjától a 91. lapig tart. Ez nyelvtani elemzéseket tartalmaz; a német szöveg még mintegy két lapnyival hosszabb (Heinrich kiadása szerint). Ezek után tér rá Kazinczy – némi történelmi áttekintés után – az irodalomtörténeti értekezésre. Ennek a résznek az első két lapja azért érdekes, mert nem pontosan egyezik meg a magyar és a német szöveg, holott a pályamű többi részében a német szöveg pontos fordítása a magyaroknak. A két változat viszonyát az alábbi táblázat szemlélteti:

| Akadémiai kézirat magyar nyelvű szövege                                                                                                                                                                                      | Debreceni kézirat – csak magyar nyelvű                                                                                                                                                                              |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. rész: hiányzik a német szövegben meglévő utolsó négy lap (Heinrich lapszámozása alapján. Megjegyzendő azonban, hogy ebben a kiadásban a német és a magyar szöveg betűmérete eltérő, a német nagyobb betűkkel van szedve.) | 1. rész: az utolsó bekezdés híján teljes szöveg                                                                                                                                                                     |
| 2. rész: hiányzik                                                                                                                                                                                                            | 2. rész: hiányzik                                                                                                                                                                                                   |
| 3. rész: hiányzik a német szöveg első tizennégy lapja                                                                                                                                                                        | 3. rész: hiányzik a német szöveg első négy és fél lapja, majd nyolc lap után nagyobb (hét és fél lapnyi) hiátus következik, ami után már csak töredékesen kapcsolódik vissza a szövegbe mintegy négy kéziratosa lap |

Kazinczy hosszú bevezetővel kezdi pályaművét, melyből a lelkes meggyőzni akarás érződik. Általános gondolattal indít a hazaszeretetről, amelyet nagyon hamar összekapcsol a nemzeti nyelv szeretetével.<sup>41</sup> Hogy külföldi olvasóit is minél inkább meggyőzze és sikerüljön megvilágítania a magyar helyzetet, számos európai példát sorol fel, s velük igazolja állításait. Mindezzel azt hangsúlyozza, hogy a magyarok ügye korántsem számít

<sup>40</sup> *KazLev* VI, 88–89.

<sup>41</sup> „A hazai nyelv a Nemzeti szeretetnek legszorosbb kapcsa még azoknál is, kiknek nemzetek különböző részekre szagattatott s egy testet többé nem térszen. Nyilván látni ezt az Olaszok példáján és a Németekén. Nem kell-e tehát minálunk lennie a legnagyobb becsben, kik két hazára oszolva élünk ugyan – Magyarországot értem és Erdélyt – de mindketten azon törvény és igazgatás alatt?” *Tübingai pályamű*, 129.

egyedi esetnek, s ahogy más nemzeteknél, úgy nálunk is sikeres lehet a nemzeti nyelv alkalmazása.

Ezt történeti áttekintés követi, melyben arra a következtetésre jut, hogy az európai körülményekben keresendő annak oka, hogy Magyarországon a latin lett a hivatalos nyelv, és hogy a törvényeket latinul fogalmazták meg. Kazinczy bizonyítja, hogy ezen egészen II. József trónra lépéséig nincs mit csodálkozni. Bár II. Józsefet az édesanyja – aki igen szerette a magyarokat – kicsi korában magyarosan járatta és magyar nevelőt állított mellé,<sup>42</sup> ennek ellenére az ő uralkodása idején is latinul íródtak a törvényeink, pedig a magyar nyelv sosem volt egészen kirekesztve a „közdolgok folytatásából.” Kazinczy Báróczi Sándor *A védelmezett magyar nyelv* című 1790-es röpiratát hozza példának, s elmondja azt a történetet, miszerint már az 1765-ös diétán többször belefojtották a szót báró Kollerbe, amikor latinul szólalt meg, s azonnal kiáltozni kezdtek: „Magyarul, magyarul, hogy érthessük minnyájon!”<sup>43</sup>

Kazinczy következő érve, amely mellett harcosan érvel, az, hogy a vármegyék sokkal inkább magyarul leveleztek egymással, mint latinul. A hivatalos ügyek intézésekor, valamint a diétákon soha el nem hangzott német szó, éppen ezért különösen sérelmesnek érzi a pályatétel kiírásának némely részletét.<sup>44</sup> A német nyelv bevezetésének kérdése kapcsán röviden összefoglalja II. József nyelvrendeletének okait, majd mellékletben egy 1789. december 18-án kelt pátenst közöl, amelyben József megígéri, hogy a sérelmek orvoslására és a maga megkoronázására a közeljövőben országgyűlést fog összehívni.<sup>45</sup>

A rövid kitérő után Kazinczy folytatja a történeti áttekintést. „A megyék hasznokra fordíták a Józseftől vett leczkét, s nem oda tértek vissza, hol a Német-Nyelv behoztatása előtt állottak, hanem a Magyart kívánták.”<sup>46</sup> Kazinczy itt az 1790-es diétára utal, amelyen valóban felszínre törtek és csúcspontra hágtak a nemzeti érzelmek. Bár – látszólag – fontosabbnak tűnhetett ekkortájt a korona hazatérésének vagy a nemzeti viselet újbóli használatának ügye, de azért a nemzeti nyelv kérdése is részesült a nemzeti fölbuzdulás táplálta figyelemből. Ez állt az 1790/16. törvénycikkely megalkotása mögött, amely már József halála után jött létre, s az elhunyt császár öccsének, II. Lipótnak a magyar rendek iránti engedékenységről tanúskodott. Kazinczy a történeti összefoglalás végén röviden összefoglalja a magyar nyelv terjesztése érdekében eddig hozott törvé-

<sup>42</sup> *Tübingai pályamű*, 130. Kazinczy lábjegyzetben jegyzi meg, hogy József nevelője gr. Batthyány Károly és Bajtai Antal voltak, s József jól beszélt csehül is. Három öccse, Károly, Ferdinánd és Maximilián tudott magyarul.

<sup>43</sup> *Uo.*, 131; [BÁRÓCZI Sándor], *A védelmezett magyar nyelv. Vagyis a' Deákság mennyire szükséges voltáról való kettős-beszélgetés*, Bétsben, Hummel Dávidnál, 1790, 37.

<sup>44</sup> „...melly megtévedés vagy ravsaszkodás az, midőn a Cottai könyvkereskedés nevében szólló Nevetlen a német nyelvnek köz auctoritásra jutást tulajdonít. Nem úgy van! Soha hazánkban a Józsefi időkhöz a deák és magyar nyelven kívül más nyelv hivatalbeli nyelv nem volt.” *Tübingai pályamű*, 131–132.

<sup>45</sup> Ezt a mellékletként föltüntetett levelet csak a pályamű magyar szövegében olvashatjuk, ugyanis ennek a föl kutatását Kazinczy csaknem egy évvel később, 1809 májusában végezte el. Ez világosan kiderül a jegyzetéből, csak éppen Heinrich Gusztáv nem vette figyelembe, illetve megjegyzés nélkül közölte a nyilvánvalóan későbbi kiegészítéseket. *Uo.*, 133–135.

<sup>46</sup> *Uo.*, 135.

nyeket, végül az 1807-es diétát említi, amelyen „a nemzet Nyelvének előbbre-vitele felől sok és fontos tanácskozások tartattak, de ez eránt törvény nem hozatott.”<sup>47</sup> A kissé hosszúra nyúlt bevezetés után – amelyre a külföldi olvasók és bírák hazánk ügyeiben való tisztánlátása miatt volt szükség – tér rá Kazinczy a pályatételben megfogalmazott kérdés három részre tagolt, konkrét megválaszolására.<sup>48</sup>

Ha Kazinczy pályaművét egységében és eredeti arányaiban szeretnénk vizsgálni, elsősorban a német szöveget kell figyelembe vennünk, mivel a magyar töredékes. A pályamű három részének arányait feltétlenül érdemes megvizsgálni, mivel nyomban látható belőle, hogy Kazinczy mit is tartott igazán fontosnak hangsúlyozni a magyar nyelv ügyével kapcsolatban. Az első rész (Heinrich kiadásának lapszámozása alapján) tizen-nyolc lapnyi: ebben arról szól, hogy az ország polgárainak érdeke mily nyelvet kíván. A következő, tizenhárom lapos szakaszban azt a problémát vizsgálja, hogy Magyarországon nem magyar anyanyelvű lakosainak az érdekeivel vajon ellentétes-e, ha a magyar lesz az államnyelv. A harmadik, utolsó rész a leghosszabb. Hosszabb, mint a két előző együttvéve: negyvenkét és fél lapot tesz ki. Ezt a részt szenteli a magyar nyelvi műveltség jelenlegi állapotának, vagyis ebben vizsgálja meg, van-e már olyan fejlett a magyar nyelv, hogy államnyelv lehessen belőle. A szakasz elemző, értekező része pontosan a felét teszi ki a szakasz összterjedelmének, míg a másik fele a híressé vált irodalomtörténeti áttekintés. Már ennyiből is látható, hogy Kazinczy minden másnál lényegesen fontosabbnak tartja az irodalom szerepét, hiszen a nyelv fejlettségét, kiműveltségét a nemzeti irodalom fejlettségi állapotával igazolja.

Az első szakaszban (*Melly nyelvet kíván Magyar-Országban polgárainak – igazgatásbeli, törvénykezési és iskolai nyelvnek – a Nemzet java és dicsősége*) először az államnyelvről, a latinról beszél Kazinczy. A korszak írói ezzel a témával foglalkoztak a legtöbbet, s a latin nyelv ellen kimerítő értekezések egész sora született. Ezekben főként arra hoztak fel érveket, mitől és miért számít elavult nyelvnek a latin, milyen közigazgatásbeli és oktatási nehézségeket vet fel a használata, s egy modern állam miért nem választhatja államnyelvnek. A nyelvkérdéssel foglalkozó korabeli röpiratoknak csaknem mindegyike jelentős figyelmet szentel a latin államnyelv problematikusságának. Kazinczy gondos retorikával építi föl mondandóját, s tulajdonképpen ugyanazt mondja, mint a nyelvügyhöz korábban hozzászólók többsége: azért kell a magyart tenni az állam nyelvévé, mert az ország legnagyobb lélekszámú népessége a magyar. Ám gondolatmenetébe szokatlan elemet is belesző, amikor körmönfont érvelését a megtanulandó nyelvek számával kezdi.<sup>49</sup> Az első rész befejező szakaszában az európai nemzetek sokszínűségére

<sup>47</sup> *Uo.*, 136–137.

<sup>48</sup> „Az első cikkely volna ez: *Melly nyelvet kíván Magyar-Országban polgárainak a nemzet java s dicsősége?* A második: *Mennyire fér-ösze a magyar nyelvnek polgári nyelvvé emelése azon különböző nemzeteknek javokkal és szabadságaikkal, melyek Magyar-Országban s az azzal összekötött tartományokban laknak? s melly hasznok és károk erednek ebből órájuk s a nemzetre politikai, commercialis és tudománybeli tekintetben?* A harmadik: *Bir e a magyar nyelv a kiműveletésnek azon mértékével, mellyet e feltétel kíván?*” *Tübingai pályamű*, 137.

<sup>49</sup> „...abból, hogy a hazában öt nyelv találtatik, melyeknek mindenikét megtanulni bajos, költséges, sőt lehetetlen volna mindennek, nem az a következés, hogy hatot kell tanulni, vagy legalább a hatodikat, hanem azt

hívja fel a figyelmet, valamint arra, hogy a politikai helyzetünk nem egyedülálló. Öntudatosan szögezi le, hogy „a’ magyar nemzetnek tulajdon öltözete ’s nyelve van, melly által magát minden Europai nemzetektől megkülömbözteti. Valamint hozzá az nem illenék, hogy köz helyen, hol a’ nemzet úgy lép-fel mint nemzet, idegen öltözetben jelenjék-meg: úgy nem illik, hogy a’ hol a’ maga méltósága’ érzésében kell szóllania, idegen nyelven szólljon.”<sup>50</sup> Mindezek igazolására hosszú politikai példatárat közöl, s számos európai nemzet példájával bizonyítja, hogy semmilyen gondot vagy nehézséget nem okoz, ha minden nemzet a saját nyelvét használja, sőt még több önértzetet és jó értelem-ben vett büszkeséget nyújt a nemzeteknek az eltérő nyelv, ruha, erkölcs és rend.

A pályamű második része csak német nyelven maradt fenn. Ebben Kazinczy a nemzetiségek szempontjából vizsgálja meg a magyar nyelv bevezetésének lehetőségét. Számba veszi a Magyarországon élő nemzetiségeket, s már az elején leszögezi, hogy a németek nagyobb számban sohasem vándoroltak be az országba, csak a magyar királyok hívására települtek ide.<sup>51</sup> Mindezt azért kell már itt kijelentenie, mivel egyik fontos érve éppen az lesz, hogy a józsefi nyelvrendelet hatására két éven belül németül folytak a hivatalos ügyek Magyarországon.<sup>52</sup> Egyfelől példát kíván mutatni a vonakodóknak – akik nem tudják vagy inkább nem akarják megtanulni a magyar nyelvet –, mondván: nem kell félni a latin helyett egy másik nyelv bevezetésétől. Másfelől ezzel is igazolni szeretné, hogy a német nyelvnek szerinte nincs létjogosultsága az országban. A magyar nyelv behozatala – állítja – csupa előnnyel járna mindenki számára.

Kazinczy pályaművének harmadik, legterjedelmesebb szakaszában az értekező rész után olvashatjuk az ismert irodalomtörténeti összefoglalót. Itt tárgyalja a magyar nyelv jelenlegi állapotát: azaz hogy rendelkezik-e már a magyar nyelv a szükséges kiműveltséggel. Az irodalomtörténeti értekezés előtt nyelvészeti szempontból vizsgálja nyelvünket, s összehasonlítja a nagy nyugati nyelvekkel. Már ebben a részben – bár itt főként szömagyarázatok állnak – számos irodalmi példát sorol föl külföldi és magyar szerzőktől. Nyilvánvaló, hogy Kazinczy számára az irodalom ügye a legfontosabb, s egyértelműen kirajzolódik az a vélekedése is, mely szerint bármely nyelv állapotát a saját nemzeti irodalmán keresztül lehet ábrázolni a legjobban.

Az irodalomtörténeti rész megírásában Pápay Sámuel *A magyar literatura’ esmérete* című munkája volt segítségére. Pápay műve 1808 elején jelent meg, s 1808. május 8-án maga küldte el Kazinczynak.<sup>53</sup> Pályaművének megírásáról Kazinczy augusztus 11-én

mellyet a legkevesebb résznek kell megtanulni, és a mellyet kevésbb idő és kevésbb fáradság szerez.” *Tübingai pályamű*, 142.

<sup>50</sup> Ez az első részt lezáró szöveg már nincs meg Heinrich kiadásában magyarul, így azt az alább közölt debreceni kéziratból idézem. A Heinrich által kiadott német fordításban ez a szakasz mintegy három lapnyi.

<sup>51</sup> „Die Deutschen wanderten nie in grosser Masse ins Land ein; allererst lud sie der erste König hierher, um seinen erst gegründeten, noch nicht fest genug stehenden Thron durch sie zu sichern.” *Tübingai pályamű*, 67.

<sup>52</sup> „Konnten alle Ämter des Reichs, die juridischen und literarischen ausgenommen, im Jahre 1786 hinlängliche Individuen zur Manipulation in der deutschen Sprache finden, wie sollte man zweifeln können, dass sie in etwa zehn Jahren, ja wenn dies durch Gewalt bewirkt werden dürfte, augenklühlich hinlänglich in der ungarischen finden könnten.” *Tübingai pályamű*, 74.

<sup>53</sup> *KazLev V*, 437–438.

kelt levelében számolt be részletesen Pápaynak: „Ezen munka írása alatt vettem Munkádat Szemere Pál által Eggenbergertől. Jól esett, hogy épen ennek írása alatt vettem. Igen sokban segített, vezetett. Sok helytt nem egyez gondolatunk: de mi szükség arra? Mint-ha másként gondolkozni szabad nem volna.”<sup>54</sup>

Nem csoda tehát, hogy 1809-ben a Pápay művéről folyó vitákban<sup>55</sup> Kazinczy is kifejtette véleményét egy recenzióban.<sup>56</sup> Margócsy István – részletesen elemezve a korszak irodalom-fogalmát<sup>57</sup> – fölhívta a figyelmet arra, hogy a munkával megjelenése idején mindenki kizárólag mint nyelvészeti értekezéssel foglalkozott. Kazinczy és a kortársak még a *Tübingai pályamű* ismeretében sem tettek lényegbevágó említést Pápay irodalmi összefoglalásáról, ami még akkor is meglepő, ha tudjuk, hogy a kortársak és maga Pápay Sámuel is hangsúlyozta, hogy művét elsősorban tankönyvnek, a magyar nyelv oktatását megkönnyítő, nyelvészeti munkának szánta.<sup>58</sup>

Kazinczy egyébként főként a saját korát megelőző időszak bemutatásához használta föl Pápay munkáját. Kronologikus sorrendben tekinti át az irodalom folyamatát, az irodalmárokat, illetve az iskolák sorát. A 13–14. századról értekezve átveszi például Pápay fölsorolását a külföldi iskolákról.<sup>59</sup> Kazinczy azonban sokkal világosabban ír, mint Pápay, kevésbé bőbeszédű és nem olyan elkalandozó (már a terjedelmi megkötések miatt is); amiről Pápay Sámuel három-négy vagy akár több lapon ír, azt Kazinczy világosan összefoglalja fél lapon. Igaz, Pápay jóval adatgazdagabb, Kazinczy pedig válogat a fontosnak vélt adatokból. (A fönt említett külföldi főiskolák tárgyalása után Kazinczy például nyomban Janus Pannoniust említi, míg Pápay csak öt lappal később – pedig a gondolatmenetük ugyanaz; Kazinczy bizonyíthatóan Pápay munkájából vette az adatot, mivel még a szóhasználatuk is megegyezik.<sup>60</sup>) Vagy hogy még egy példát hozunk: amikor Kazinczy az első magyar nyelven nyomtatott könyvet említi (Komjáti Benedek Szent Pál-fordítását), szó szerint

<sup>54</sup> *KazLev* VI, 27.

<sup>55</sup> HORVÁT István éles hangú recenziója váltotta ki a vitát: Hazai és Külföldi Tudósítások, 1808, 38, 318–319. (Boldogréti Víg László álnéven.)

<sup>56</sup> *Annalen der Literatur und Kunst des In- und Auslandes*, Jahrgang 1810, Dritter Band, July, August, September, Wien, im Verlage bey Anton Doll, 1810, 419–437, *Ungarische Literatur* cím alatt.

<sup>57</sup> MARGÓCSY István, *Pápay Sámuel és irodalmi pályája*, It, 1980, 377–404.

<sup>58</sup> Az irodalmi összefoglalást tekinthetjük ugyan egyfajta mellékterméknek, példatárnak, de még ezzel együtt is több hasonlóságot fedezhetünk fel, ha összevetjük Kazinczy munkájával.

<sup>59</sup> „... idegen Földre, a’ Bonóniai, Római és Párizsi Fő Oskolákba utazának a’ tanulni kívánó Magyarok, míg osztán Nagy Lajos alatt Pétszett, Zsigmond alatt Budánn Akademiák nyitattak.” PÁPAY Sámuel, *A magyar irodalom eszmérete*, Veszprém, 1808, 356. „Zsigmond, továbbad Zrednai Vitéz János Esztergomi Érsek, végre Mátyás ugyan alkottak Académiákat, de ezek a csendetlen időben csak hamar elenyésztenek, s benne a hazai nyelvre nem vala semmi gond. Szerencsésbb sorsú ifjúságunk Bononiába, Rómába s Párizsba ment-ki tanulni.” *Tübingai pályamű*, 150.

<sup>60</sup> „Pétsi Püspök Cesinge János, a’ ki mint Magyar Országi leghiresebb Poéta, *Janus Pannonius* név alatt esmeretes, Magyar Grammatikát írt volna; de mind ekkorig ezen Grammatika nem jött világosságra.” PÁPAY, *i. m.*, 360–361. „Vitéz Cesinge János Pécsi Püspök (poetai nevével Janus Pannonius) úgy mondják, hogy csak-ugyan dolgozott egy magyar Grammatikát.” *Tübingai pályamű*, 150.

átveszi Pápay latin nyelvű idézetét.<sup>61</sup> Kazinczy a továbbiakban is nagyjából – de jóval kivonatosabban – követi a Pápay felállította sorrendet. Igaz azonban, hogy Kazinczy munkájában – mennyiségét tekintve – ez elenyésző terjedelmet tesz ki (szűk öt lapot), míg a kortárs szerzőkről sokkal hosszabban ír (majdnem huszonöt lapon, idézetekkel együtt), s itt már saját véleményére támaszkodik. Pontosan tudja, mit akar mondani, s a szöveg mennyiségéből látszik, hogy ez a téma számára a legfontosabb.<sup>62</sup>

Fontos lenne ismernünk a pályaművek bírálóinak véleményét. Heinrich Gusztáv a bécsi levéltárban még látta ezeket, s megadja a bírálók névsorát: Gróf Teleki Samu, Sonnenfels József, Mikos László, Kornoka Ignác, Schwartner Márton, Dobrowsky József és Kopitar Bertalan.<sup>63</sup> A névsor után függelékként közli Kopitar bírálatának teljes szövegét, aki nagy alapossággal ismerteti mind a huszonegy pályamunkát, egyenként véleményezi azokat, sőt esetenként vitába száll velük. Kazinczy jó pár állítását is cáfolni próbálja, s mindjárt az elején megállapítja, hogy szerinte ezt nyilvánvalóan egy magyar elme gondolhatta ki, s csak utána fordította le németre. Megkockáztatja a feltevést, hogy a munka valószínűleg a költő Kazinczyé lehet, s úgy összegzi véleményét, hogy az államnyelvül a magyar nyelvet ajánlók közül ez számítt a legelfogadhatóbbnak.<sup>64</sup> Bár a legtöbb pályázónál nem említi (nyilván mert nem tudja azonosítani) a szerzőt, Kazinczyt felismerni véli gondolatmenetéről és stílusáról.<sup>65</sup> Összefoglalásában Kopitar külön hangsúlyozza, mennyire örömteljes tény, hogy a beérkezett huszonegy pályamunka közül tizenöt a magyar nyelv ellen érvelt, sőt néhány pályázó kifejezetten II. József német nyelvrendeletét támogatta. Kopitar beszámolója végén nem volt rest figyelmeztetni arra, hogy véleménye szerint a pályázat kiíróját továbbra sem kellene felfedni, s Cottát kéne megbízni, hogy egy kötetbe kötve hozza nyilvánosságra a huszonegy pályamunkát, majd a kötetet terjesztse a magyarok között.<sup>66</sup>

<sup>61</sup> PÁPAY, i. m., 364–365; *Tübingai pályamű*, 151–152. Kazinczy jegyzetben idézi Bartalis Antal munkájából ugyanazt a részt, amit Pápay: „Possidemus orationem et cantilenam de inventionem dextrae S. regis Stephani idiomae ungarico, Norinbergae 1484. editam.”

<sup>62</sup> Egy évvel későbbi, 1809-es, *Berzsenyihez* című episztolája, amely ugyan főként verstani értekezés, de szintén végigveszi irodalmunk jeles alakjait. A *Berzsenyihez* azon kivételes episztolák egyike, amely nem valamilyen alkalomból íródott, így tematikailag is szabadabb. Az episztola a maga 247 sorával Kazinczy leghosszabb versei közé tartozik, csak a *Vitkovics*hoz írott nyelvújítási episztola hosszabb. A Kazinczy által fölállított kánon gyakorlatilag ugyanaz, csak a terjedelmi határok mások egy verses levél és a pályamű között. És persze más céllal készült a két munka, más közönségnek is szól. Míg barátjához, s a magyar olvasókhoz szabadabban, azaz kritikusabban mer szólni, az osztrák bíráló bizottságnak természetesen mindenkit dicsér.

<sup>63</sup> A vélemények beérkezési sorrendjében. *Tübingai pályamű*, 30.

<sup>64</sup> „Für das Ungarische, und noch dazu aus dem Ungarischen übersetzt! (das heisst doch wohl nur, dass es in einem ungarischen Kopf *gedacht* und daraus deutsch niedergeschrieben worden.) Wenn wir uns nicht sehr irren, so ist der Dichter Kazinczy der Verfasser; diese Schrift ist die *erträglichste* dieser Partei, weil sie *schimmernd* und doch im Ganzen ziemlich *bescheiden* geschrieben ist.” *Tübingai pályamű*, 183.

<sup>65</sup> Ez fölöttébb figyelemreméltó és elgondolkodtató tény. Fried István is utal rá, hogy milyen érdekes Kazinczy személyének fölismerése. István FRIED, *Jernej Kopitar und die ungarische Kultur*, Österreichisches Osthefte, Sonderdruck, Wien, Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut, 1980, 298.

<sup>66</sup> „Noch angenehmer ist es zu sehen, dass von 21 Stimmen sich 15 *gegen* die Anmassungen der Madjaren, und einige sogar für Josephs II. *Deutsch* erklären. ... Vielleicht wäre es, wenn der Preissteller ferner unbekannt

Mindez a pályázat kiírása után több (pontosan nyolc) évvel történt. A bécsi kormánykörök azonban még ekkor is úgy érezték: a legjobb lesz, ha a pályamű kiírásának körülményeit ennyi idő múltán sem árulják el. Biztosabb fogódzó nélkül ma még csak találgatni lehet, vajon ez lehetett-e az oka, hogy nem valósult meg Kopitar javaslata, s a pályaművek végleg a bécsi levéltár mélyének porosodó polcaira kerültek.

#### Függelék

*A Heinrich Gusztáv által kiadott munkából hiányzó szövegrész  
a debreceni autográf kézirat alapján<sup>67</sup>*

A' magyar nemzetnek tulajdon öltözte 's nyelve van, melly által magát minden Europai nemzetektől megkülömbözteti. Valamint hozzá az nem illenék, hogy köz helyen, hol a' nemzet úgy lép-fel mint nemzet, idegen öltözetben jelenjék-meg: úgy nem illik, hogy a' hol a' maga méltósága' érzésében kell szállania, idegen nyelven szólljon. Ennek oka a' dolog' természetében fekszik, 's nem kíván bővebb magyarázatot. Róma, hol a' nemzeti büszkeség olly sok nagy tetteket követtetett, nem öltözött görögösen, és ha a' hazai erkölcsök' megváltozásával, az olly derék Consulok mint Gabinius, tunicájokat, külföldi ízlés szerint, ujasan szabatták 's hajaikat égettették, fűrtöztették: a' haza' józan és hív fiai bátran költek-ki ellenek, 's eszeveszettségeket nevetségessé tettek. Paulus Aemilius pedig a' maga elébe bocsátott Macedókhoz, hogy vélek a' győzedelmes Róma' nagyságát éreztesse, ambár ő tudott görögül, de nem deákul a' Macedók, hazája' nyelvén tartotta szóllását, 's a' magyarázatot tolmácsra bízta.

Hogy hazánk elválaszthatatlanul összeeggyesült az Ausztriai Monarchia' tartományával, az a' magyar nyelvnek polgárivá-emelését épen <úgy> nem ellenzi; mert ez azért tulajdon alkotmányú, törvényű, 's rendtartású ország lenni meg nem szűnt; 's valamint az nem hátrálja a' had' dolgait, hogy seregeink magyar öltözetet viselnek, holott a' cseh, lengyel és német seregek, az eggy Uhlánokat kivévn, németesen vannak ruházva: úgy nem ellenkezik semmit annak javával, ha mi a' mi dolgainkban magyar<úl> nyelvvel élünk.

Hogy azon tartományokban mellyek, az országnak nagy testéhez csatoltatván, azzal szintén eggyüvé olvasztattak, azon eggy nyelv uralkodjék, az a' legigazságosbb kívánság. A' bétestesítés, az eggyüvé-válás azt elmúlhatatlanná teszi. Így vitetett-bé Alsatiába a' franczia nyelv, mert az Alsatai lakosok megszűntek németek lenni 's francziákká váltak, minden jusokban 's terhekben eggyeránt részesülvén. De egészen más a' dolog az

bleiben will, am besten, nach, mittels Cotta, eingeholter Einwilligung der Verfasser, alle 21 Abhandlungen in einem Corpus nach einander abdrucken und dann in Ungern circuliren zu lassen." *Tübingai pályamű*, 193–194.

<sup>67</sup> Az alább közölt szöveg a debreceni Déri Múzeum Irodalmi Kéziratos Gyűjteményében található (X. 75. 136. 1). Mivel a debreceni kézirat is töredékes, nincs meg a teljes hiányzó szakasz, hanem annak mintegy a fele: a német fordításban, HEINRICH kiadása szerint, a 63–66. lapig, amely az első rész vége, és a 84–91. lap közötti szöveg, amely ugyan egy korai változat, a beadott német fordítás bőségesebb, ez a pályamű harmadik részének eleje.

olly tartományokkal, melyek ugyan azon Uralkodó' igazgatásától függenek ugyan, 's a' viszont segéd és viszont jó által egy célra arányoztattnak: de a' magok' sajátosságokat el nem veszítették. Az ilyenek megtartják a' magok nyelveket, 's javok megkívánja, hogy megtartsák. Fejedelmeink mindenfelé látatják annak példáját, hogy ők ezen igazságos tekinteteket tisztelik: Bécs Brüsszelnek nem német, hanem francia, az olasz tartományoknak pedig olasz nyelven küldözte parancsolatait; Hannover Londonból nem anglos, hanem német nyelven költ rendeléseket veve, 's németül írta, nem angolul, felírásait. A' Tilsiti béke a' Varsói herczegséget a' Szax koronához kötötte: de ott nem a' Drezdai udvar' nyelve a' polgári. A' vas korona azon a' fön ül a' mellyen a' francziáké: és még is Napóleon a' Consultának nem francia hanem olasz nyelven felel a' thronusról, még pedig Parisban. A' Nápolyi, Hollandi, Westpháli thronusokon francia herczegek ülnek: de ezek nem követik <élnék> sem a' Rómaiak' sem a' XIV. Lajos' erőszakjok<k>at 's fortélyok<k>at, 's meghagyják a' nemzeteknek a' magok legfőbb kincseiket; sőt az-  
zal, mint az országlás' igen hathatós eszközével, népeiknek boldogságára 's thronusaiknak erősítésére 's fényére bölcsen élnek.

Újabb Philosophusaink sokat emlegetik, hogy a' partiális patriotismus kárára van az egésznek, 's azt mi is úgy hisszük, – de csak azon esetben, mikor az ellenkező célrt arányoz. Ha az a' nagy test tagjait nem vonja félre, úgy, a' Menénius Agrippa' isméretes meséje szerint, annak még hasznára van. Valóban ezek nem látszanak érteni a' teremő természet' bölcsességét, melly az egységet a' sokféleséggel jól tudta egygyeztetni. 'S ha a' Linné' tanítványai a' legaljasbbnak látszó növény' kihalatását is egygyik neme gyanánt vennék a' gyilkosságnak: nem ártja e az magát politikai gyilkosságba, a' ki egygy egész nemzet' különbözése' előlését a' maga ideája' szertelen szeretete miatt javasolja?

A' különböző nyelv, ruha, erkölcs, rendtartások, egy bizonyos önnérzést adnak a' nemzeteknek, 's az büszkeséget szűl, melly elfajúlhat ugyan mint minden a' mi az emberiségnek osztályrésze lesz, 's ha túl lép a' maga határán, könnyen a' vétkek' seregébe téved-el. De az egygy Római írónak elmés megjegyzése szerint még a' vétkek' seregében is közelébb áll a' maga asszonyához, a' Virtushoz, mint a' többiek. Oda az a' nemzet, mellyben ez a' szép tűz elalszik; nem fog az soha felemelkedni, ha egygyyszer elesend. De míg mellette áll ez a' Génus, addig még elsiklása is csak arra szolgál, hogy talpra kelvén ismét, annál erősebben álljon. A' bölcs Fejedelem büszkének ohajtja népét, mint címlapunkon a' Schiller' II. Filepje.

Ezek az állítások képtelenek, és nem kívánnak czáfolást. De annál bővebb vizsgálatot érdemel az az ellenvetés, mellyel nyelvünk ellen némelyek azért kelnek-ki, mivel az a' legszükségesebb, sőt elmúlhatatlan szók nélkül is szűkölködik.

Igen is, nálunk *lélek* mind az anima mind a' spiritus. De a' XVdik század' Irójinak munkájában felleljük a' spiritus' ideájára a' *szelletet*, 's Philosophusaink élni fognak az *igen* jó szóval, mihelytt reája szükségék léssen, (még pedig, hogy a' szó *ens per se subsistens*-t és ne *productum*-ot fessen), azt, a' *kellek*-ből eredő *kellem'* (Anmuth) hasonlatossága szerint, *szellem*-mé változtatván, mert a' *szellet* annyi mint a' *szellés*; – noha ilyen verbumból eredő substantívum a' *spiritus* és *πνευμα* is. 'S ekkor osztán a' Chemicus *borszellem*nek fogja nevezhetni az *égett-bort*, 's a' Montesquieu' fordítója

*Törvények*’ szellemének az ő halhatatlan munkája’ címjét. – Gondatalan Iróinknak ’s tudatlan tudósainknak köszönhetjük azt is, hogy most *igaz* mind a’ verum mind a’ justum. (Illy megtévedést látunk a’ görögök után a’ deákban is; ’s már Horátz ezen versében: *Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est*, a’ *justum* helyett *verum*-mal élt.) De hány szó van mind a’ <görög, mind a’ deák, mind kivált a’ franczia ’s német nyelvben> régi mind az újabb nyelvekben, mellynek értelme különböző, és a’ Metaphysicus’ szoros törvényeivel meg nem fér? Nálunk a’ *verum*’ ideájának kinyomására készen van a’ *való* szó: wahres Gerücht, *való hír*, histoire véritable, *való történet*. De nagy baj, hogy régi<bb> Vallástanítóink a’ szót, -ság terminatiót ragasztván melléje megbocsáthatatlan botlással az *ens*’ ideájára ruházták. Ha ez a’ veritás’ ideájának kifejezésére fordítatik, úgy az *ens*nek kell a’ vagyokból új szót csinálnunk. <Ezt helyre hozni Philosophusaink’ dolga leszen.> – A’ Sinn nálunk is majd *értelem*, majd *érzékenység*, mint a’ görögnél, deáknál, németnél. De az a’ vád, hogy a’ testnek öt érző organumit különös szóval kijegyezni nem tudjuk, igazságtalan vád; az nálunk *érzék* (sing.), *érzések* (plur.); az Empfindung és Gefühl majd *érzés*, majd *érzékenység*, változva, mint a’ németnél, Poetáinknál pedig *éremény*; az Empfindlichkeiten *érzékeny voltom, voltod, volta*; sőt vagyon szavunk még arra is, a’ mit a’ franczia és angol *sentimental*-nak ’s a’ német Empfindlich-nak mond: *érzelékeny*; úgy hogy a’ Yorick’ fordítója ennek *Sentimental journeyit érzelékeny utazásoknak* nevezheti. – A’ Négy-palaczk’ fordítója az Eifersüchtot ’s eifersüchtig<keit>-ot *féltékeny*-nek ’s *féltékenységn*ek mondotta. Az íge: *félteni*, meg volt mindég, de elválaszthatatlanul a’ maga substantívumától, melly miatt sok esetekben vele élni nem lehetett; mert <mint fordította> fordíthatta volna e p. o. a’ Rochefoucauld’ fordítója a’ 32.d. gnómát: La jalousie se nourtit dans les dontes, <azt> így: *a’ feleség, férj, vagy szerető-féltés* kétségből él ’stbb. vagy én féltő vagyok je suis jaloux? Az új szó formatiójára elég példánk vagyon: A’ *hajlok, török, fázom, alszom, érzek, kár* szókból lettek: *hajlékony, töredékeny, fázékony, aluszékony, érzékeny, kártékony*. ’S a’ *féltékeny* annál elfogadhatóbbnak látszik, mivel az *ékeny* végezet (mint *pronus* a’ deákban) inkábbára vétkes vagy hibás jelentésű. – Így szaporodott-meg kevés esztendőök olta Lexiconunk sok igen jó és igen szükséges szavainkkal. Az ernst ideájára nem volt jó szavunk, ’s az illy tekintet a’ Telemach’ fordítója elakadva *merő tekintetnek* mondotta. Most az *komoly tekintet*, az ernster Ton *komoly hang*. – A’ monumentum, cippus, *emlék*; Reitz, charme, *kecs*; az irritation értelemben pedig *inger*; – Rival, *vágytárs*. – Erhat Recht, igaza van. – Titel, cím; – Mind a’ fabul, mind az Erzählung, mind a’ Räthsel *mese* volt: most a’ *mese* csak az elsőt jelenti; a’ második: *rege*; a’ harmadik még név nélkül van. Ellenben a’ Saga *monda*; ’s nem rosszúl. – A’ monstrum *csuda* vala; ’s így eggy neve volt a’ monstrumnak és miraculumnak. Szabó Dávid, a’ Poéta, azt igen elmésen *szörnyeteg*-nek nevezte-el, ’s Iróink, kik a’ szükséges <hasznos> és jó hangzású új szót nem nézik szörnyetegnek, örömmel fogadták-el azt. (*Szörny* vagy szint olly jó, vagy, rövid volta miatt, talán még jobb volt volna.) – <Minden állat’ szarvát szarvnak mondtuk; annak még a’ csigáját is. A’ Bertuch’ fordítója érzette, hogy a’ *szarv, szaru*, csak a’ materiája annak, a’ minek jegyzésére gondatlanul ezzel éltünk, az az csak annyiban *szarv, szaru*, a’ mennyiben nem *hús*, ’stbb, ’s *tűrök*nek nevezte azt,

minthogy azon tetemről volt szó, a' mivel az állat *türköl*.> – A' könyvek' pagináját *levél*-nek mondogattuk. Úgy de a' levél kérdésen kívül *folium*; az pedig annyira nem levél, hogy *eggy* levelet *két* pagina téssen. 'S miként mondhatánk vala ki, a' XVd. századbeli kiadású könyvekről szólván, hogy a' Nyomtató a' könyvnek csak *foliumjait*, nem *pagináját* is, signálta? A' Debreczeni Grammatika' Íróji protestáltak a' nékiek németesnek-tetsző *oldal* ellen is. Most a' paginákat *lap*-oknak mondjuk, 's azt nyerénk az új nevezettel, hogy a' mit eddig csak deákul mondhatánk-ki, és azt is *két* szóval és *hét* syllabával <paginával>: *titularis pagina* – most *eggy* szóval, *eggy kétsyllabájú* szócskával: *czímlap*nak nevezhetjük. – Leichtsinnig nincsen meg nyelvünkben: de *gravis* sincs a' németben. Az *könnyelmű* lehetne – (nem nagyobb erőszakkal, mint a' hogy a' *lelki ösméret* forradt *lelkisméretté* 's a' *tudni illik* forradt *tudnillikká*). – A' billig sincs meg: de az a' francziában sincs – azt *méltánynak* mondhatnánk <lehetne>; valamint az adverbium *nyilvánból* lehetne adjektívum *nyilván*, ellökvén mellőle alkalmatlan 's haszontalan társát, a *valót*, mellyel sok helytt, p. o. poezisi munkákban, élnünk nem lehet. E' szerént az öffentlich bekannte sache *nyilván dolog* volna, nem *nyilván-való*; mint a' hogy' Csonkoni csinált a' *hamar*-ból *eggy igen szép ódája* első sorában adjektívumot: *Hamar követje a' tavasznak*, az az *hamar megjelent követje*. – Eleink, 's még mi is az ő példájok után, az Auratus Equesek *Arany sarkantyús Vitézek*nek mondták. A' Ritter tehát *Vitéz* volt. Már hogy <szóllítassék mondjuk a'> fordítanánk ezt románokban 's játékszíni darab<jainkban>okban: tapferer Ritter! úgy e: *vitéz vitéz!* Pedig a' Biblia' fordítja a' mennybe-ragadt Proféta' kesergő tanítványával így kiáltatnak-fel: *Izraelnek mind szeke-rei mind lovagjai!* Most elővevénk az avúlni kezdő szót, 's a' Szent István, 's Therezia, 's Malta' Rendeinek Keresztesei *Lovagok*. – Dugonics érzette, hogy a' közép századok' Paladínjaikat ezektől illő megkülömböztetni, 's a' Lovagból *Lovancz*<okat>ot csinált; 's íme a' ki a' Cervantes' genialis románját magyarra fogja fordítani, a' Ritter von der traurigen Gestalt-ot *bús alakú*, az irrender-t *bódorgó lovancznak* fogja nevezhetni. – Egy más Írónk, hogy a' gyanús dolognak gyanús nevet adjon, a' Liebling-et *Kedvencz*-nek mondá Dugonicsnak példája után. – De légyen ez elég annak éreztetése végett, hogy Íróink gazdag bányát ásnak. Nyelvünk ugyan az idegen szókat lexiconunkba igen nehezen veszi-fel, mert nékiek más terminatiókat nem tud úgy adni mint a' német és franczia: de abban, hogy a' maga honni szavaiból a' más meg más hajtogatás, kitoldás, nyesdesés; és még öszve forrasztás által is, újakat teremthet, vagy szint olly szerencsés mint ezek, vagy jóval szerencsésebb.

Azok, a' kikkel itt perlünk, nem tagadják nyelvünknek érdemét. Igen is, így szól-lanak; a' magyar nyelvnek nagy poetai gazdagsága vagy, de nincs philosophiai; alkal-matos a' fennszállongásra: de nem a' könnyebb, a' mulattató, az enyelgő verselés' neme-ire; a' társalkodási beszédben pedig épen szegény.

De ha poetai gazdagságot nagy mértékben bír, nem fog e bírni, mihelytt a' philo-sophiai mezőt művelni fogja, philosophiait is?<sup>68</sup> Békétlenkedünk e, hogy a' gyermek a'

<sup>68</sup> Phaeton és Candide le vannak fordítva. Prof. Bene Peter Medicinát, Prof. Sárvári a' Philosophiát Debre-czenben magyarul tanítja. Bárány, Horváth Ádám és Dr. Nagy Sámuel Psychológiát, Fejér Anthropológiát írtak, Dienes Természeti törvényt, Szép Aesthetikát írtak, Verseghe pedig a' Teremtésről egy nagy poemát

meglett férfi' hangján nem beszél? 'S mi vala a' legszebb, leggazdagabb nyelv' sorsa, melyet valaha emberi ajak szólott? nem az e, hogy elejente az is csak poetai gazdagságot bírt? 's írtak volna e azon a' Xenophonok és Plátók, ha előbb Homérja nem volt volna? – Oh, az a' vád, mellyel e' részben terheltetünk, a' legigazságosabb ok az örvendésre! Épen ennek köszönhetjük, hogy nyelvünk a' poezis' míveire soha nem lesz olly épen alkalmatlan mint a' francziák' igen kimívelt, igen csinos, igen bőv, de magoknak az ő első karú Írójoknak vallások szerint is képtelen, józan és hideg, metaphysicus nyelvek: a' philosophiaiban pedig, ha a' környülállások kedvezni fognának, annál előbbre mehetnénk, mivel az ő kincseikkel meggazdagodva kezdehetnénk-el kereskedésünket, 's nyelvünk a' legkomolyabb tárgyak körül is, mint egykor a' görögöké, mindég virító lenne.

Hogy nyelvünk a' szép társalkodásra nagy részben alkalmatlan, azt igazságosak vagyunk megvallani. De hogyan is kívánhatni, hogy az már is simúlt legyen? Azt városi egygyüttlakás, királyi udvar, gazdagság, játékszín, muzsika és festés, a' tudományoknak magyar nyelven tanítása, leginkább pedig a' kényesbb ízlésű Írók' sokasága szokta adni a' nemzeteknek. Mi falun lakunk 's eltespedünk mezei gondjaink között, mert hanyadikunk az, a' ki olvas, és magyarul? A' gazdagok városokba <vonják> kelnek ugyan, <magokat> de nyelvünknek inkább vesztére mint javára, mert ott mind magok, mind kivált gyermekeik, idegen ízlést szívnak-be, 's felejtik honni nyelveket. Így vala ez nem sok esztendőkkel ezelőtt Bécsben is, hol az Austriai nagyok, szegénynek és durvának gondolván a' Gellert' és Rabener' nyelvét, 's szégyelvén azon beszélni a' mellyen a' köz nép szólott, fényes circulusaikban csak francziául és olaszul társalkodtak, valamíg Sonnenfels a' legszentebb 's bölcsőbb patriotismustól indítva, tekintetbe hozta a' hazait, 's Bécsnek Blumauereket, Rátschkyakat, Alxingereket teremte. – A' mi nyelvünk, melly a' historiai stylusban mindennel bír, valamivel bírnia kell, a' csinosbb társalkodás' stylusában valóban olly igen hátra vagy, hogy a' Marmontel' regéjinek újabb fordítója, ki a' nemzetnek öt kötetben ad idegen remekeket a' stylistika' külömbféle nemeiből, 's Rochefoucauldöt három nyelvben adja-ki, azt vallja, hogy néki a' Klopstock' és Oszsián' darabjait jóval kevésbb munkába került dolgozni mint a' Marmontel' regéjét, vagy Emília Galottit és Minnát, 's a' Rochefoucauld' kised munkáját, és hogy ő, félvén, nehogy nyelvrontónak kiáltassék azok által, a' kik azt hiszik, hogy az Írónak <nem szabad> a' nemzet' ízlését nem megelőzni, hanem <azt> követnie kell, annak megmutatásául, hogy úgy, a' mint ezek kívánják, ő is tud magyarul, kéntelennek látta magát, gyűjteményébe egy olly alacsony beszédű darabot felvenni, mint a' Moliere' *Medecin malgré lui*-e után nationalisált, *Botcsinálta Doktor*. – Már avagy csak az elviselhetetlen nyűg rajtunk, hogy, elhagyván az eleinknél szokásban volt, biztos *Kegyelmed* és *Kend* megszólításokat, mellyek nálok épen úgy nem valának durvá<bbak>k.

kezdet. Az Író azt óhajtja, hogy philosophiai munkákat nem mások hanem legcsinosbb ízlésű Íróink írjanak 's fordítsanak; nevezetesen, hogy valaki közzülök a' Wieland' Agathodaemonját fordítsa. Ez által, alig lehet képzelni, mit nyerne a' nyelv.